

Ольга Кузнєцова

ХОРОВЕ ВИХОВАННЯ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

У статті висвітлено проблему хорового виховання в історії музичної освіти в Україні з 20-х років ХХ століття до сьогодні, описано діяльність та здобутки дитячих хорових шкіл як осередків культивування у молодого покоління любові до музичного мистецтва на основі хорового виконання.

Ключові слова: музична освіта, хорове виховання, дитячі хорові школи.

В статтє освещена проблема хорового воспитания в истории музыкального образования в Украине с 20-х годов ХХ века до наших дней, описана деятельность и достижения детских хоровых школ как центров культивирования у молодого поколения любви к музыкальному искусству на основе хорового исполнения.

Ключевые слова: музыкальное образование, хоровое воспитание, детские хоровые школы.

Traditionally choral activity in Ukraine was the most accessible and emotional type of children's activity. On the basis of scientific works in the field of music art decisive impact of choral performance on creative world of child's personality is proved. In the 20-s the guideline on involvement of widest social groups in choral singing became the principal line of the Soviet's government in the arts. In the 30-s there was the formation of mass children's choral singing, its spreading among children through different methods of vocational music training. In the postwar years extracurricular and other after-school activities became crucial in improving children's choral education. In the 60–70-s there was an uplift of choral art in out-of-school children facilities, children choral groups were formed, choral festivals and competitions at the national and regional levels were organized. In the 80–90-s on the basis of children's choral groups choral schools were established. They turned to be the ground for the development of children's choral performance: Lviv State Choir School «Dudaryk», Children's Choir School in Mukachevo, Choir School in Kamianets-Podilskyyi, Stryi Choir School «Shchedryk», Private Children's Music Vocal and Choir School of the Cultural and Educational Initiatives Foundation «AEDA», Ternopil Children's Choir School «Zorynka».

Key words: music education, choral training, children's choir school.

Нова концепція мистецької освіти дітей шкільного віку, що активно розробляється сучасними науковцями та учителями-практиками, обґрунтовує цілісну духовно-світоглядну модель навчання, виховання і розвитку творчої особистості, ознаками якої є розвинуті здібності, потреба у перетворюючій діяльності, достатньо великий обсяг засвоєних знань і умінь, поєднання аналітичного та інтуїтивного мислення, здатність і прагнення до життєтворчості. У цьому контексті хорове виховання посідає провідне місце, оскільки сприяє зростанню дитячої творчої ініціативи; розширенню особистісного смислопокладання; зміцненню ціннісних орієнтирів особистості; формуванню музичної культури особистості.

Проблема відродження хорової культури в Україні, залучення дітей до хорової діяльності є актуальною в наш час, адже це традиційний вид дитячої творчості, за допомогою якого вирішуються важливі психолого-педагогічні проблеми виховання підростаючого покоління.

На високі виховні можливості хорового мистецтва як джерела духовності, гуманності, національних цінностей, толерантності, формування гармонійної особистості звертають увагу провідні митці української хорової справи, педагоги і композитори, теоретики і музикознавці: А. Авдієвський, Г. Верьовка, А. Лащенко, П. Муравський, О. Ростовський, Л. Хлебнікова та ін. Важливість хорового співу як найбільш поширеного виду виконавської діяльності, що зумовлюється його загальнодоступністю, природністю, зрозумілістю, універсальністю відзначають у своїх дослідженнях С. Горбенко, І. Григорчук, М. Марію, Р. Осипець, Л. Остапенко, М. Тукмачова та ін. Питанням розробки шляхів, форм і методів формування творчої особистості на основі хорового співу присвячені праці А. Болгарського, П. Кічук, О. Лобової, О. Олексюк, Г. Падалки, Е. Печерської та ін.

Метою даної статті є висвітлення проблем хорового виховання в історії мистецької освіти в Україні, діяльність дитячих хорових шкіл як осередків культивування у молодого покоління любові до музичного мистецтва на основі хорового виконання.

Дослідники в галузі музичного мистецтва одностайні в думці щодо визначального впливу хорового виконавства на творчий світ дитячої особистості. Традиційно хорова діяльність була в Україні найбільш доступним, емоційним видом дитячої творчості, яка здійснювала величезний вплив на духовний світ дитини, породжувала глибокі особистісні переживання, надавала дітям можливість для самовиявлення і самоствердження, розширювала досвід естетичних і життєвих відносин, допомагала здійснювати перехід до глибшого пізнання музичного мистецтва. Аналіз проблеми хорового виховання в історії музичної освіти в Україні дає усі підстави стверджувати, що саме засобами хорової музики слід розвивати дитячу особистість, оскільки вона зберігає у собі всі виховні можливості.

Як зазначає А. Лащенко, у 20-ті роки установка на залучення

найширших верств населення до художньої творчості, зокрема, хорового співу (як найефективнішого засобу пролеткультівської ідеології) стає генеральною лінією радянської влади у сфері мистецтва. З одного боку, хорове виконавство – як засіб задоволення природних потреб народно-співацького самовираження – дійсно вирвалося з імперських рамок, з другого – воно свідомо спрямовувалося на заперечення минулих надбань і жорстке протиставлення «буржуазної» та «пролетарської» культур хорового співу [7, с. 72]. У цей час проблеми навчання дітей хорового співу знаходили широке обговорення та теоретичну розробку в роботах та публікаціях провідних науковців та вчителів. Основну його мету вони вбачали не тільки у вірному формуванні голосового апарата дітей та попередженні їхніх поганих звичок, але у правильному розвитку всього організму. У зв'язку з цим підкреслювалась важливість і необхідність навчання хоровому співу всіх учнів з раннього віку, незалежно від музичних здібностей, та наукового дослідження даного процесу. Зміст навчання, на думку багатьох, спрямовувався на розвій емоційності, виразності та засвоєння нотної грамоти [10, с. 89].

Розкриваючи проблеми розвитку дитячого хорового виховання у післяреволюційні роки, С. Горбенко подає факти залучення до справи українських композиторів. Так, П. Козицький викладав співи і керував хором у І-й Київській трудовій школі ім. Т. Шевченка у 1917–1923 рр.; А. Штогаренко з 1922 по 1927 рр. працював учителем співів у трудових школах, керував хором і навчав теорії музики та сольфеджіо. Їх діяльність та інші обставини позитивно вплинули на поширення хорового співу серед дітей, розширили інтерес до нього [2, с. 16]. У цілому цей етап «характеризується піднесенням національно-культурного руху в Україні, розвитком педагогічної теорії і практики, естетичної думки» [3, с. 267].

У 30-х роках відбулось становлення масового дитячого хорового співу, його поширення серед дітей із залученням методів професійного музичного навчання, закріпилася виконавська практика. Цей період характеризувався активізацією позакласного та позашкільного виховання, високими вимогами до результатів хорової справи. Розв'язати поставлені завдання мали Будинки та Палаци творчості для дітей та юнацтва.

У післявоєнні роки позакласна та позашкільна форма роботи стала визначальною у справі покращення хорового виховання дітей. Про це свідчить Постанова ЦК КП/б/У «Про заходи щодо покращення позашкільної роботи з дітьми» [9, с. 111–114.] та відповідний наказ Міністра освіти УРСР П. Тичини «Про заходи до поліпшення роботи з дітьми» (наказ Міністра освіти УРСР П.Г. Тичини «Про заходи щодо покращення роботи з дітьми» №5347 від 12 грудня 1946 року). В Україні на той час працювало 25 палаців піонерів та 148 клубів. Найбільш поширеними були хорові гуртки, результати роботи яких яскраво демонструвалися на олімпіадах художньої самодіяльності.

У 60–70-х роках були закладені підвалини регіональних хорових шкіл: Одеської, Харківської, Львівської, Київської [7, с. 73]. На цьому фоні піднесення хорового мистецтва у позашкільних дитячих установах (Палаці піонерів та школярів, Будинки дитячої творчості), при ЖЕКах та у будинках культури великих підприємств почали створюватися дитячі хорві колективи, організовуватися хорві свята, фестивалі, конкурси на державному та регіональному рівнях.

У 80-90-х роках спостерігається активність хорової масовості та зростання інтересу до позакласної музично-виховної роботи, ефективними формами якої були шкільні хори молодших, середніх та старших класів, гуртки сольного та ансамблевого співу, любителів хорової музики. У загальноосвітніх навчальних закладах ставилися музичні спектаклі з використанням хорових сцен, дитячі опери та ін. У ці роки на базах дитячих хорових колективів створюються потужні хорві школи, які стали основою розвитку дитячого хорового виконавства.

Першою хоровою школою в Україні стала Львівська державна хорова школа «Дударик», яка була створена у 1989 році завдяки старанням Миколи Кацала і його співпрацівників – Любові Кацал та Лесі Чайковської. Спеціально для неї уряд міста передав приміщення колишнього міського шпиталю Св. Лазаря. Ядром школи була хорова капела «Дударик» (хор хлопчиків і мужчин зі Львова, згодом народна хорова капела «Дударик», далі Державна хорова капела і врешті Державна академічна хорова капела «Дударик»), заснованої у 1971 році Миколою Кацалом за сприяння Українського Музичного Товариства у Львові. Перша репетиція відбулась 17 жовтня 1971 року в обласній філармонії, в листопаді того ж року відбувся перший виступ. Перспективою найближчих років є створення на базі хорової капели та хорової школи – Національного центру хорової культури України [8].

Другу дитячу хорову школу створено в Мукачеві. Історія Мукачівської хорової школи хлопчиків та юнаків розпочинається з 1983 року, з часу заснування Мукачівського хору хлопчиків – хорової студії, на базі яких в 1989 році створена Мукачівська міська експериментальна хорова школа хлопчиків та юнаків, а в 1991 році – Мукачівська хорова школа хлопчиків та юнаків як державний мистецький навчальний заклад. Засновник, художній керівник і незмінний директор хорової школи і хору хлопчиків та юнаків – Володимир Волонтир, заслужений діяч мистецтв України, член Національної спілки композиторів України, лауреат премії ім. Д. Задора, хорової школи і художній керівник хору хлопчиків та юнаків. Хормейстер, керівник молодшого хору з часу заснування школи – Оксана Волонтир. Хормейстер, керівник молодшого хору з часу заснування школи – Оксана Волонтир [11].

11 грудня 1991 року тодішній заступник міністра культури Юрій Богуцький, врахувавши клопотання Кам'янець-Подільської міської ради на

чолі з Михайлом Аносовим, підписав наказ про створення першої на Поділлі та третьої в Україні дитячої хорової школи. Активно сприяла цьому рішенню Віра Шпильова – тодішній депутат Хмельницької обласної ради. 2 січня 1992 року школа розпочала навчання дітей. Ідея заснування цього своєрідного (на той час в Україні існувало лише дві хорові школи) навчального закладу належала Івану Нетечі, керівнику, вже добре відомої на той час, народної дитячо-юнацької хорової капели «Журавлик». Хорова школа була відкрита з метою піднесення національної музичної культури, розвитку вокально-хорового мистецтва на Хмельниччині, духовного збагачення дітей, розвитку їх естетичних смаків [6].

До того ж часу відноситься створення Стрийської хорової школи «Щедрик», коли невеличкий дитячий хор хлопчиків переріс спочатку у хорову студію (1990), а згодом у дитячу хорову школу (1991).

Хор «Щедрик» у Стрию створили у 1971 році при Будинку вчителя з ініціативи (тоді директора) Віктора Романюка, нині Заслуженого працівника культури, депутата Верховної Ради України першого скликання, члена національної Спілки письменників України, автора поетичних та публіцистичних збірок. Першим диригентом був Ігор Циклінський. У 1990 році, під егідою колишнього вихованця хору Миколи Брика, колектив удостоїли звання «Зразковий», яке підтвердили у 1996 році [4].

У 1995 році в Умані відомими хоровими диригентами та педагогами, лауреатами всеукраїнських і міжнародних хорових конкурсів Леонідом та Людмилою Ятло бала заснована Приватна дитяча музична вокально-хорова школа Фонду культурно-освітніх ініціатив «АЕДА». Засновники школи – випускники Київської державної консерваторії імені П. І. Чайковського, навчалися хорової справи у видатного українського хорового диригента Героя України, народного артиста України, лауреата Національної премії України імені Тараса Шевченка, академіка Академії мистецтв України, професора – Павла Муравського. Директор школи – Леонід Ятло, заслужений працівник культури України, доцент кафедри музичного мистецтва Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, художній керівник Уманського міського камерного хору.

У школі навчаються діти віком від 5 до 17 років. Навчальний процес забезпечують досвідчені фахівці, лауреати Міжнародних та Всеукраїнських конкурсів. По закінченні навчання випускники школи стабільно демонструють високий рівень вступу до вищих навчальних закладів мистецького спрямування. Вихованці школи представляють Україну на міжнародних хорових конкурсах та фестивалях. Хор «АЕДА» включений до іміджевого видання про провідні творчі колективи України «Мистецький Олімп України», а Людмила Ятло, художній керівник і диригент хору, нагороджена Дипломом та Почесний знаком «Мистецький Олімп України» Комітету Верховної Ради України з питань культури і духовності [1].

Історія тернопільської дитячої хорової школи «Зоринка» розпочинається

з 1980 року як хорового гуртка «Зоринка» міського Палацу піонерів. У 1988 році йому присвоєно звання «Зразковий художній колектив», а в 2002 – «Народна хорова капела». У 1996 році на базі хору «Зоринка» створена дитяча хорова школа «Зоринка». Засновник і незмінний керівник – Ізидор Доскоч, хормейстер і диригент – Анжела Доскоч (від 1994 року).

Досягненнями хорової школи у Тернополі є срібні та бронзова медалі 1-ї Всесвітньої хорової олімпіади в м. Лінц (2000, Австрія), перші премії та дипломи 1-го ступеня всеукраїнських і міжнародних конкурсів (1988, 1991, 1993, 1997, 1998, 2001, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009), два срібних дипломи на 1-ому міжнародному конкурсі хорових колективів ім. Й. Брамса (Німеччина). «Зоринка» співпрацює із сучасними українськими композиторами: Г. Гаврилець, Л. Горовою, І. Кириліною, Б. Фільц, І. Щербаковим та іншими.

Хорова школа «Зоринка» має 4 ступені: молодший, де дошкільнят і першокласників навчають за спеціальною методикою хорового співу і сольфеджіо; середній – діти опановують двоголосся, вчать грати на музичних інструментах; кандидатський – навчаються поліфонічному триголосся; концертний – поєднують навчання з виконавчою діяльністю [5].

Таким чином, аналіз історії національної музичної освіти засвідчив, що в Україні утвердилися традиції хорового виховання дітей, які полягають на культивуванні у молодого покоління любові до української національного мистецтва на основі хорового виконання; забезпеченні музично-освітнього та особистісного розвитку дитини засобами співацької діяльності; реалізації творчого потенціалу кожного учасника хору у процесі сценічно-концертного хорового музикування. Вважаємо, що у подальшому слід досліджувати стан хорового виховання школярів у закладах освіти, особливості розвитку школярів засобами хорового мистецтва у контексті проблем національного виховання, вплив різнохарактерного репертуару на різних етапах розвитку особистості тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. АЕДА – дитяча вокально-хорова школа [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://04744.info/de-navchatis-v-umani/3299-АЕДА-дитяча-вокально-хорова-школа>
2. Горбенко С. С. Дитяче хорове виховання в Україні. Навчально-методичний посібник. – К. : ІЗМН, 1999. – 253 с.
3. Горбенко С. С. Історичний розвиток музичної освіти дітей шкільного віку гуманістичної спрямованості // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти: Збірник наукових праць, 2004. – Вип. 1 (6). – К. : НПУ. – 284 с. – С. 263–269.
4. За 35 років діяльності стрийський хор «Щедрик» заснував тріо, театр-студію, ансамбль та ще один хор [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zik.ua/ua/news/2006/12/04/56969>

5. Зоринка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/Зоринка>
6. Кам'янець-Подільська міська дитяча хорова студія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zhuravlyk.ucoz.com/index/istorija_shkoli/0-21
7. Лашенко А. Українське хорове мистецтво ХХ століття [Електронний ресурс] / А. Лашенко // Мистецтвознавство України. – 2009. – Вип. 10. – С. 71–75. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Mysu_2009_10_12.pdf.
8. Львівська державна хорова школа «Дударик» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.dudaryk.ua/ua/dudaryk_press_release
9. Постанова ЦК КП/б/У від 5 листопада 1946 року «Про заходи щодо покращення позашкільної роботи з дітьми» // Керівні матеріали про школу / «Про заходи щодо покращення позашкільної роботи з дітьми» від 22 листопада 1946 р. № 151 (211) / Упоряд. Бабич С. В., Вікторов В. О., Заволока С. П. – К. : Радянська школа, 1962. – № 2. – С. 111–114.
10. Соколова А. В. Проблеми навчання школярів хоровому співу у 20-х роках ХХ століття. – с. 86–90 [Електронний ресурс] А. В. Соколова – Режим доступу : http://конференция.com.ua/files/image/konf_13/doklad_13_3_1_23.pdf
11. Хор хлопчиків та юнаків мукачівської хорової школи /з нагоди 30-річчя створення колективу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://varosh.com.ua/all/post/novinyshow/mukachivskoi-horovoi-shkoli-hlopchikiv-ta-yunakiv-vidsvyatkuvala-3richchya-z-chasuzasnuvannya#.VhXP9CZwvIU>